

СЕКЦІЯ 2

АКТУАЛЬНІ ГРАНИ ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Керівник секції: в. о. завідувача кафедри загальнотеоретичної юриспруденції, д. ю. н., професор А. Ф. Крижановський

Секретар секції: аспірант кафедри загальнотеоретичної юриспруденції В. Є. Іванчук

КРИЖАНОВСЬКИЙ АНАТОЛІЙ ФЕДОРОВИЧ

Національний університет «Одеська юридична академія»,
в.о. завідувача кафедри загальнотеоретичної юриспруденції,
доктор юридичних наук, професор

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ: ШЛЯХ З ДВОСТОРОННІМ РУХОМ

Від епохи, яку у історії юриспруденції сміливо можемо назвати епохою Ганса Кельзена (приблизно 50–70-ті роки XX століття), коли ідеї чистого вчення про право стали відомими усьому юридичному світу (в Радянському Союзі воно піддавалося нещівній критиці), нас відділяє кілька десятиліть, які, проте, кардинально змінили технічний і інтелектуальний ландшафт. Епоха постмодерну перестроювала координати науки, ламаючи ще донедавна міцні мури наукових фортець, відкриваючи шляхи міждисциплінарного досягнення складної взаємопов'язаної і взаємодіючої реальності. То ж, у процесі підготовки цього тексту у мене виникло таке собі невинувачливе питання: цікаво, як трансформувались би погляди самого Ганса Кельзена, якби він міг у наш час спостерігати за процесами інтеграції права і політології, економіки, психології, природничих і технічних наук? Питання, звісно, риторичне, але воно акцентує проблематику динаміки взаємодії і взаємопов'язаності права з різними соціальними явищами і процесами, і детермінованими цим імперативами доктринальної правової рефлексії.

Юриспруденція у нинішніх умовах не може ігнорувати те, що обличчя сучасного нам світу все більше і більше визначають квантові обчислення, блокчейн і криптовалюта, штучний інтелект, доповнена реальність, машинне навчання і робота з великими даними, діяльність людини у космосі та інші, які стають домінуючими детермінантами

правового життя суспільства, вимагають правового опосередкування і наукового осмислення.

Як зазначає засновник всесвітнього форуму у Давосі Клаус Шваб, світ трансформується. Стрімко, до невпізнання... Ми перебуваємо на порозі революції, яка докорінно змінює плин нашого повсякдення, способи роботи та взаємодії... Нічого схожого на четверту промислову революцію людство досі не переживало... Новітні технології міцно поєднують фізичний, цифровий та біологічний світи... З'являються нові бізнес-моделі, перебудовуються системи виробництва, споживання, транспортування і постачання. Ці зміни – ні більш ні менш – трансформують людство, тому треба вчитися ними керувати» [1, с. 3].

Потужна інерція предметності, у руслі якої розвивалася і стверджувалася юриспруденція та уточнювалося її предметне поле, вироблявся і шліфувався методологічний інструментарій (що, власне, і утвердило її самостійне і самодостатнє місце у системі наук), залишається тлом, яке утримує юридичну науку у рамках предметно-методологічного комплексу права, правового життя і правової культури. Разом з тим очевидно, що сучасна юриспруденція впритул підійшла до тієї межі, за якою вона має усвідомити себе не тільки як аналітичну, але й як синтетичну дисципліну, здатну до конструктивної перебудови напрямків і методології своїх досліджень та «рутинного» застосування різноманітних методологій до проблематики, яка вимагає виходу за рамки суто-предметності.

Очевидно, що розвиток міждисциплінарності не має протиставлятися «системоутворюючому» предметному підходу. Як справедливо зазначає Ю. М. Оборотов, «...все більш широке використання міждисциплінарного підходу в юриспруденції пов'язане, з одного боку, з появою все нових і нових напрямків правового регулювання, функціонування інститутів держави під впливом інших сфер людського буття (інформаційне право, міграційне право, енергетичне право, інститут медіації, міністерство меліорації і т. д.), з іншого боку, впровадження власне юриспруденції у інші дисциплінарні області, з метою забезпечення перспектив розвитку професійної юридичної сфери за допомогою запозичення підходів, методів, категорій, технік» [2, с. 1–12]. Звідси виходить, що предметність і міждисциплінарність юриспруденції, як рівноправні взаємопідсилюючі зрізи правової рефлексії, стають перспективою вибудовування «двоєдиного» підґрунтя динамічного розвитку правових досліджень.

То ж, впровадження міждисциплінарності – рух у двосторонньому напрямку. Це означає, що юриспруденція має створювати своєрідні «коридори», через які нею будуть здійснюватися міжпредметні комунікації. Досить поширеним, як зазначають дослідники, є спроби виявити основу для поєднання різних дисциплін у рамках міждисциплінарного дослідження шляхом схематизації її предмета. Так, Ч. Мак-Клеланд, розвиваючи ідею М. Леві щодо відмінностей конкретних і аналітичних структур, сприймає міждисциплінарне дослідження у методологічному відношенні як спробу звести у одній точці кілька аналітичних

категорій, які співвідносяться у нього з «центральною організуючими ідеями» у схемі запропонованій Б.Малиновським, де, відносно, наприклад, історії, як «області знання», в ролі «центральної організуючої ідеї» (аналітичної категорії у Ч.Мак-Клеланда) виступає **час**, а в ролі «основної концептуальної одиниці» – **подія**, в політичній науці – **влада і держава**, в економіці – **потреба/дефіцит і ринок** та ін. [3, с. 179]. Ці категорії можуть стати тими каналами, які здатні поєднувати право з зазначеними науковими дисциплінами.

Разом з тим, і юриспруденція здатна, ідучи шляхом схематизації свого предмета, запропонувати суміжним дисциплінам такі концентровані змістовно-символічні аналітичні категорії, які стануть для фахівців неюридичного профілю орієнтиром, що чітко презентує ідею права, і вирізняє його серед інших соціальних феноменів. У праві у якості центральної організуючої ідеї може виступати **поведінка людей**, а у якості основної концептуальної одиниці – **норма права**.

Поведінка суб'єктів права є, на мою думку, саме тією аналітичною категорією, яка є центральною організуючою ідеєю права, оскільки основним призначенням права є регулювання такої людської поведінки у рамках суспільних відносин. Життєдіяльність соціуму є міріадами різноманітних дій людей, які спілкуються і взаємодіють у сім'ї, у громадському просторі, комунікують і співпрацюють у процесі виробництва і інших видів суспільно корисної діяльності, у сфері політики і релігії і б.і. Та чи інша поведінка по-різному корелюється з суспільними потребами та інтересами, а відтак, і по-різному оцінюється правом. Право може бути індиферентним до тих різновидів людської поведінки, яка не торкається суспільних інтересів, не є суспільно корисною чи суспільно шкідливою, і тому не потребує регулювання з боку права (така поведінка може бути названою правондиферентною). Відносно іншої, яка торкається суспільно значущих інтересів (здатна приносити користь чи заподіювати шкоду цим інтересам), право вдається до різних способів її регулювання (заохочення, дозволи, приписи, заборони та ін.). Така поведінка, оскільки вона здатна породжувати юридичні наслідки, може бути названою правозначущою. У свою яергу, у залежності від наслідків, які породжує правозначуща поведінка, вона поділяється на правомірну, правопорушуючу і правозловживаючу.

Аналітичною ж категорією, яка здатна у правовій сфері бути основною концептуальною одиницею, на мою думку, є **норма права**. Не правова норма, як «первинна клітинка», чи «цеглинка» права (за С. С. Алексєєвим), а саме норма права. Категорія норми є властивою багатьом сферам суспільного життя (етика, логіка, мистецтво, мова), вона відображає найбільш загальні і значущі закони природи, суспільства і мислення. Спроби сформулювати універсальну дефініцію норми, що є цілком логічним, здійснювалися, передусім, у філософії, де це поняття визначається як «правило, якому підпорядковується певний процес чи його результат» [4, с. 218], «припис, дозвіл чи заборона діяти певним чином» [5, с. 584], або як «зразок, правило для наслідування,

середня величина» [6, с. 419]. У юриспруденції утвердилося поняття норми саме у значенні «правила» – як правової норми, первинного елемента права. Норма права ж, як гранично загальна категорія, слугує певним масштабом, що транслюється на усі правові явища. Так, проголошений ще давньоримськими юристами принцип «*Pacta sunt servanda*» (угоди мають виконуватися), втілюється у кодексах, законодавстві, правових нормах і приписах, пронизує усі рівні правової реальності (об'єктивне право, правову свідомість і поведінку), наділяючи їх властивістю всезагальності, якщо не трансцендентності. Норма права у цьому сенсі є запорукою стабільності і тягlosti права, хоча, як кожен діалектичний феномен, характеризується суперечністю і складністю. Норма права у концентрованій формі виражає стандарт свободи, справедливості і формальної рівності, які є масштабом та «інструментом» правового регулювання, розмежування права і неправи, правозначущої і правоіндиферентної поведінки, а також правомірної, правопорушної і правозловживаючої.

Список використаної літератури:

1. Клаус Шваб. Четверта промислова революція. Формуючи четверту промислову революцію. Київ : Видавництво «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 416 с.
2. Методологія та інноватика загальнотеоретичної юриспруденції : монографія. За ред. Ю. М. Оборотова. Одеса : Фенікс, 2019. 420 с.
3. Бушковская Е. А. Междисциплинарная интеграция как феномен философии и стратегии обучения. Молодой ученый. 2009. № 5. С. 178–182.
4. Краткий словарь по философии. М. : Политиздат, 1982. 432 с.
5. Философия : энциклопедический словарь. М. : Гардарика, 2004. 1072 с.
6. Новейший философский словарь. Ростов н/Д : Феникс, 2005. 672 с.

Ключові слова: методологія юриспруденції, міждисциплінарні дослідження, схематизація предмета науки, правозначуща поведінка, норма права.

Ключевые слова: методология юриспруденции, междисциплинарные исследования, схематизация предмета науки, правозначимое поведение, норма права.

Key words: jurisprudence methodology, interdisciplinary studies, schematization science subject, legally significant behavior, rule of law.